

WARSZAWA MIASTO PAMIĘCI

WITOLD RAWSKI

ZAPRASZAMY DO OBEJRZENIA FILMU „WARSZAWA – MIASTO PAMIĘCI”
– WYSTARCZY ZESKANOWAĆ PONIŻSZY KOD QR

WARSZAWA 2023

Witold Rawski „Warszawa miasto pamięci. Warszawa miasto bohaterów”

Copyright © Witold Rawski i Fundacja „Towarzystwo Projektów Edukacyjnych”,
Warszawa – Chicago 2023

Wydawca: Towarzystwo Projektów Edukacyjnych
Projekt graficzny i łamanie: Przemysław Banasiewicz
Ilustracje zostały udostępnione przez Muzeum Miasta Warszawa, Muzeum Wojska
Polskiego, NAC oraz pochodzą ze zbiorów autora.

Dofinansowano przez Instytut Rozwoju Języka Polskiego im. świętego
Maksymiliana Marii Kolbego ze środków Ministra Edukacji i Nauki
Projekt realizowany we współpracy ze Zrzeszeniem Nauczycieli Polskich
w Ameryce

ISBN 978-83-67848-21-3

Szybko okazało się, że wojna, która wybuchła w 1939 r., nie będzie taka, jak jakkolwiek wcześniej znana. Była wojną totalną. Hala Ludowa NSDAP projektowana na miejscu skazanego na zburzenie warszawskiego Zamku Królewskiego, symbolu państwowości polskiej, stanowi kwintesencję niemieckich intencji wobec Warszawy. Miasto zaprojektowane w 1942 r. stanowiło tylko pośrednie ogniwo w barbarzyńskich poczynaniach najeźdźców dotyczących stolicy Polski. Obląkana, niewiarygodna koncepcja zburzenia milionowego miasta i wzniesienia na jego miejscu „Nowego niemieckie-

go miasta Warszawa” była wynikiem dwóch przesłanek. Redukcją wielkości miasta miała na celu degradację stolicy do skali miasta powiatowego. Natomiast zburzenie prawie całości miasta i budowa na nowo miały spowodować, żeby Niemcy, przyszli jego mieszkańcy, „nie mieli poczucia, że są w obcym kraju, lecz w tym niemieckim otoczeniu czuli się jak w ojczyźnie”.

Planowana z pełną premedytacją zagłada Warszawy odbywała się etapami. Pozornie oderwane od siebie fakty i działania składały się w spójną całość.

Płonący Zamek Królewski

ZAGŁADA MIASTA

Na odprawie wojennej na tydzień przed atakiem na Polskę wódz Niemiec Adolf Hitler powiedział: „Wydałem rozkazy (...) zabijania bez litości i bez pardonu wszystkich mężczyzn, kobiet i dzieci – polskiej rasy i języka. Tylko w ten sposób zdobędziemy teren, jakiego bardzo potrzebujemy”.

Po zakończeniu działań wojennych 8 października Hitler wydał dekret o wcieleniu do państwa niemieckiego „ziem wschodnich” (Ostgebiete); z reszty rozważał stworzenie kadłubowego państewka polskiego. Znaczną część ziem II Rzeczypospolitej zagarniętych przez Niemcy włączono do III Rzeszy,

a z reszty utworzono, 12 października 1939 r., Generalne Gubernatorstwo, jednostkę administracyjno-polityczną ze stolicą w Krakowie. Terytorium to miało stanowić zaplecze ekonomiczne dla Niemiec, a mieszkającym tutaj Polakom przypisano rolę niewolników (podludzi) pracujących na rzecz III Rzeszy. Na terenie Generalnego Gubernatorstwa Niemcy zamknęli wszystkie muzea, biblioteki, wydawnictwa, redakcje pism i szkoły średnie oraz wyższe. Realizując założenia Centralnego Planu Wschodniego, prowadzono eksterminację ludności przez niewolniczą

12
października
'39
Generalne
GUBERNATORSTWO

Warszawa. Defilada wojsk niemieckich w Al. Ujazdowskich

pracę (pomiędzy 14. a 60. rokiem życia), masowe aresztowania, rozstrzelania, likwidację ludności w gettach, niemieckich obozach koncentracyjnych i zagłady. Gubernia miała być ekonomicznie całkowicie zależna od Rzeszy przy możliwie minimalnych

nakładach i była traktowana jako łup wojenny, z czego wynikała gospodarka rabunkowa, zwłaszcza po klęskach na froncie wschodnim.

W granicach Generalnego Gubernatorstwa została Warszawa.

AKCJA „AB”

Palmiry. Grupa Polaków prowadzona na rozstrzelanie

Akcja „AB” (Außerordentliche Befriedungsaktion – AB) miała charakter ludobójstwa i była odpowiednikiem Akcji „Inteligencja” (Intelligenzaktion) prowadzonej na terenie ziem polskich włączonych do III Rzeszy. Akcja „AB” przeprowadzona była na terytorium Generalnego Gubernatorstwa między majem a lipcem 1940 r. W ramach tej akcji funkcjonariusze SS i policji niemieckiej zamordowali co najmniej 6500 Polaków – w tym ok. 3500 przedstawicieli polskich elit politycznych i intelektualnych oraz ok. 3000 przestępców kryminalnych. Najbardziej znaną zbrodnią popełnioną przez Niemców w ramach „Nadzwyczajnej Akcji Pacyfikacyjnej” były masowe egzekucje w Palmirach. W okresie od grudnia 1939 r. do lipca 1941 r. było to miejsce masowych mordów, dokonywanych przez Niemców na ludności cywilnej, głównie na więźniach Pawiaka oraz więźniach na ul. Daniłowiczowskiej i Rakowieckiej. Zwłoki ofiar ekshumowane zostały w 1946 r. (spośród blisko 2000 ofiar egzekucji rozpoznano ok. 400 osób).

PLAN PABSTA – NOWE NIEMIECKIE MIASTO WARSZAWA

Friedrich Pabst, niemiecki inżynier i architekt, od października 1939 r. naczelny architekt miasta Warszawy, był autorem planu stworzenia nowego niemieckiego miasta na miejscu Warszawy.

Założeniem niemieckiego planu, zaakceptowanego przez Adolfa Hitlera, było zburzenie Warszawy i jej zamiana w prowincjonalne miasto, służące Niemcom

jako węzeł komunikacyjny i ośrodek, w którym zamieszkiwałaby niemiecka elita licząca ok. 40 000 ludzi, zarządzająca podbitymi przez

III Rzeszę terenami na wschodzie. Liczbę Polaków w nowym mieście planowano zmniejszyć do ok. 130 000 osób. Jednym słowem, obszar i ludność okupowanej przez Niemców stolicy Polski miały być dziesięciokrotnie zmniejszone, miasto po-

zniszczona
10%
ZABUDOWA
wrzesień '39

Niemcy przemianowali plac Marszałka Józefa Piłsudskiego na Adolf Hitler Platz w prezencie dla Hitlera z okazji pierwszej rocznicy zdobycia Warszawy, 1 września 1940 r.

Niemiecki plakat propagandowy

3 listopada 1939 r. na murach Warszawy rozlepiono niemiecki plakat ogłoszeniowy, w którym ogłoszono, że Eugenia Włodarz – wdowa i Elżbieta Zahorska – studentka zostały skazane na śmierć przez wojskowy sąd polowy „za zamach na żołnierza niemieckiego” oraz „sabotaż i zrywanie plakatów”.

Elżbieta Zahorska urodziła się 6 czerwca 1915 r. Wychowała się w patriotycznej rodzinie; jej matka była działaczką Polskiej Organizacji Wojskowej przed I wojną światową. Skończyła specjalny kurs telegraficzny przy Wojskowej Szkole łączności w Zegrzu pod Warszawą. Kiedy wybuchła wojna, służyła jako telegrafistka w Centralnym Telegrafie w Warszawie przy ulicy Nowogrodzkiej 45. Następnie walczyła z bronią w ręku. Dostała się do niewoli, z której szybko uciekła. Była ścigana listem gończym. Została ujęta właśnie przy zdzieraniu plakatu. Niemieckiego propagandowego plakatu ukazującego rannego polskiego żołnierza pokazującego ręką zniszczony kraj premierowi Anglii.

Została rozstrzelana w Forcie Mokotowski. „Jeszcze Polska nie zginęła” wykrzyczała po niemiecku „Noch ist Polen nicht verloren”. Rozkazem Komendanta Służby Zwycięstwu Polski (późniejszej Armii Krajowej) została odznaczona Krzyżem Walecznych.

zbawione zabytków i sprowadzone do rangi prowincjonalnego ośrodka.

Zgodnie z planem Pabsta, powiercznia „nowej niemieckiej Warszawy” miała wynosić zaledwie 7 km kwadratowych (z czego 6 km

po lewej stronie Wisły). Niemcy mieli zamieszkiwać lewobrzeżną część miasta. 10% Polaków, mieszkańców Warszawy, których Niemcy planowali pozostawić, miało zamieszkać na warszawskiej Pradze (na wschód od ul. Targowej) i wykonywać niewolniczą pracę.

Już od pierwszych dni pobytu w mieście okupanci podjęli działania zmierzające do nadania mu niemieckiego charakteru, jednocześnie niszcząc i rabując polskie dziedzictwo kulturowe. W głównych punktach miasta wywieszono flagi ze swastyką, zmieniono nazwy placów i ulic, sklepy oznaczano dwujęzycznymi szyldami.

W 1942 r. opracowano koncepcję, w myśl której zamierzano wybudować na placu Zamkowym niemieckie gmachy użyteczności publicznej. Zamiast Zamku Królewskiego i kolumny Zygmunta III, które miały raz na zawsze zniknąć z miejskiego krajobrazu, planowano wznieść Halę Kongresową NSDAP i pomnik Germanii. Były też plany wybudowania dwóch kompleksów – Gauforum, jako miejsca zgromadzeń, oraz tzw. zabudowy przyczółka mostu miejskiego, który miał być wzniesiony w miejscu ówczesnego mostu Kierbedzia. Ponadto noszono się z zamiarem zbudowania dzielnicy mieszkaniowej dla niemieckiej elity (Ostgruppe), funkcjonariuszy SS oraz młodzieży należącej do Hitlerjugend.

Niemcy zabronili wykonywania polskiej muzyki. Nakazali Polakom oddać wszystkie radioodbiorniki (za zatrzymanie groziła kara śmierci lub obóz koncentracyjny). Dzieła sztuki wywozili do Niemiec. Niszczili pomniki. Pozostawili teatryki o bezwartościowym repertuarze, siedem

WARSZAWA W ŚMIERTELNYM PIERŚCIENIU

Egzekucje

w mieście i wokół miasta

Realizując swoje plany, Niemcy od pierwszych dni okupacji stosowali zakrojony na szeroką skalę terror wobec ludności stolicy. Był on wymierzony w pierwszym rzędzie w przedstawicieli polskich elit politycznych i intelektualnych, społeczność żydowską oraz osoby w jakikolwiek sposób powiązane z ruchem oporu. Nagminnie stosowano zasadę odpowiedzialności zbiorowej. Zapelniały się warszawskie więzienia i areszty. Niemiecki cel wymordowania ludności Warszawy był realizowany także w Koncentrationslager Warschau, powołanym rozkazem Himmlera 9 października 1942 r. Działał on do sierpnia 1944 r. Rozbudowę kompleksu obozowego przyspieszono po likwidacji getta. Składał się z pięciu podobozów w trzech dzielnicach miasta.

Codziennie stały się uliczne łapanki, wywózki na roboty przy-

kin, w których wyświetlano niemieckie filmy propagandowe. Wydawano gadzinówki, czyli hitlerowskie gazety wydawane w języku polskim. Komunikacja miejska została ograniczona, wydzielono wagony tramwajowe „Tylko dla Niemców” (niem. Nur für Deutsche).

**Bekanntmachung
OBWIESZCZENIE**

Am 2.12.1943 ist in der Feldherrn-Allee in Warschau wiederum ein hitlerischer Überfall auf einen Menschenleben der Schutzpolizei verübt worden. Hierbei wurden 5 Schutzpolizisten und 1 Angehöriger der Waffen-SS getötet und einige weitere Schutzpolizisten verletzt. Durch Aussagen eines bei dem Überfall beteiligten Attentäters, des Polen WOLCIECH LESAKOWSKI, geb. 1.2.23 in Dablin, woiw., in Warschau, Zarz. 26/9, steht einwandfrei fest, dass der Überfall von einer Terrorgruppe der englischbrieger Widerstandsbewegung „PZP“ begangen worden ist.

Als Vergeltung hierfür habe ich die nachfolgend aufgeführten 100 Verbrechen, die durch das Staatsgericht der Sicherheitspolizei gemäß §§ 1 und 2 der VO. zur Bekämpfung von Angriffen gegen das deutsche Aufbauprogramm im GG. vom 2.10.43 wegen Waffenbesitzes und Teilnahme an verbotenen Organisationen am 16.11. und am 2.12.43 zum Tode verurteilt worden sind, am 2.12.43 öffentlich hängen lassen:

Dies 2.12.1943 r. przy ul. Polwotkiej został dokonany kolejny napad na samochód z żołnierzami policji porządkowej, przy czym zginęło 5 strażników policji porządkowej i 1 żołnierz SS zabitych oraz kilku innych strażników policji porządkowej rannych. Przez zeznania jednego z zamachowców, który uczestniczył przy napadzie, Polaka WOLCIECHA LESAKOWSKIEGO, ur. dn. 1.2.23 r. w Dublinie, zamieszkałego w Warszawie, ul. Żurawia 26/9, zostało niekwestionowanie, że napad powyższy został dokonany przez grupę terrorystyczną organizacji tajnej „PZP”, stojącej na usługach Anglii.

Jako odpłat za powyższe kazaleł następujących 100 przestępstw, które zostały skazane przez sąd dowodny Policji Bezpieczeństwa na podstawie §§ 1 i 2 zarządzenia o zwalczaniu wyrokami przeciw niemieckiemu działu odbudowy w Gen. Gubernatorstwie z dnia 2.10.1943 r. na posiadanie broni i udział w zabronionych organizacjach w dniach 16.11.43 r. i 2.12.43 r. na karę śmierci, w dniu 2.12.1943 r. publicznie rozstrzelać:

1. Gubernia Tobiasz 2. Tysiące 3. Tysiące 4. Kłosa 5. Kłosa 6. Kłosa 7. Kłosa 8. Kłosa 9. Kłosa 10. Kłosa 11. Kłosa 12. Kłosa 13. Kłosa 14. Kłosa 15. Kłosa 16. Kłosa 17. Kłosa 18. Kłosa 19. Kłosa 20. Kłosa 21. Kłosa 22. Kłosa 23. Kłosa 24. Kłosa 25. Kłosa 26. Kłosa 27. Kłosa 28. Kłosa 29. Kłosa 30. Kłosa 31. Kłosa 32. Kłosa 33. Kłosa 34. Kłosa 35. Kłosa 36. Kłosa 37. Kłosa 38. Kłosa 39. Kłosa 40. Kłosa 41. Kłosa 42. Kłosa 43. Kłosa 44. Kłosa 45. Kłosa 46. Kłosa 47. Kłosa 48. Kłosa 49. Kłosa 50. Kłosa 51. Kłosa 52. Kłosa 53. Kłosa 54. Kłosa 55. Kłosa 56. Kłosa 57. Kłosa 58. Kłosa 59. Kłosa 60. Kłosa 61. Kłosa 62. Kłosa 63. Kłosa 64. Kłosa 65. Kłosa 66. Kłosa 67. Kłosa 68. Kłosa 69. Kłosa 70. Kłosa 71. Kłosa 72. Kłosa 73. Kłosa 74. Kłosa 75. Kłosa 76. Kłosa 77. Kłosa 78. Kłosa 79. Kłosa 80. Kłosa 81. Kłosa 82. Kłosa 83. Kłosa 84. Kłosa 85. Kłosa 86. Kłosa 87. Kłosa 88. Kłosa 89. Kłosa 90. Kłosa 91. Kłosa 92. Kłosa 93. Kłosa 94. Kłosa 95. Kłosa 96. Kłosa 97. Kłosa 98. Kłosa 99. Kłosa 100. Kłosa	101. Kłosa 102. Kłosa 103. Kłosa 104. Kłosa 105. Kłosa 106. Kłosa 107. Kłosa 108. Kłosa 109. Kłosa 110. Kłosa 111. Kłosa 112. Kłosa 113. Kłosa 114. Kłosa 115. Kłosa 116. Kłosa 117. Kłosa 118. Kłosa 119. Kłosa 120. Kłosa 121. Kłosa 122. Kłosa 123. Kłosa 124. Kłosa 125. Kłosa 126. Kłosa 127. Kłosa 128. Kłosa 129. Kłosa 130. Kłosa 131. Kłosa 132. Kłosa 133. Kłosa 134. Kłosa 135. Kłosa 136. Kłosa 137. Kłosa 138. Kłosa 139. Kłosa 140. Kłosa 141. Kłosa 142. Kłosa 143. Kłosa 144. Kłosa 145. Kłosa 146. Kłosa 147. Kłosa 148. Kłosa 149. Kłosa 150. Kłosa 151. Kłosa 152. Kłosa 153. Kłosa 154. Kłosa 155. Kłosa 156. Kłosa 157. Kłosa 158. Kłosa 159. Kłosa 160. Kłosa 161. Kłosa 162. Kłosa 163. Kłosa 164. Kłosa 165. Kłosa 166. Kłosa 167. Kłosa 168. Kłosa 169. Kłosa 170. Kłosa 171. Kłosa 172. Kłosa 173. Kłosa 174. Kłosa 175. Kłosa 176. Kłosa 177. Kłosa 178. Kłosa 179. Kłosa 180. Kłosa 181. Kłosa 182. Kłosa 183. Kłosa 184. Kłosa 185. Kłosa 186. Kłosa 187. Kłosa 188. Kłosa 189. Kłosa 190. Kłosa 191. Kłosa 192. Kłosa 193. Kłosa 194. Kłosa 195. Kłosa 196. Kłosa 197. Kłosa 198. Kłosa 199. Kłosa 200. Kłosa
--	--

Die Hingerichteten gehörten englischbrieger Widerstandsbewegung, und zwar vornehmlich dem „PZP“, an und waren zu einem Teil für einen Gräueltat an der Angehörigen.

DER 44- UND POLIZEIFÜHRER
im General-Verwalter
Warschau, den 2. Dezember 1943.

DOWÓDCA 44- I POLICJI
im General-Verwalter
Warschau, den 2. Dezember 1943.

musowe, deportacje do obozów koncentracyjnych i zbiorowe egzekucje.

dziennie **400** ofiar Łapanek

Łapanki

W założeniach nazistowskiej polityki rasowej ludność słowiańska podbitych terytoriów określana była jako „niższe rasy słowiańskie – podludzie” (slawische Untermenschen). Ludzie ci jako niepełnowartościowa populacja mieli wykonywać proste prace w służbie rasy panów (die Herrenrasse), do których należeli Germanie. Aby osiągnąć ten cel, Niemcy postanowili wyeliminować warstwę przy-

wódczą narodu polskiego, mordując ją w masowych egzekucjach, a pozostałą ludność sprowadzić do roli służby dla Niemców uważających się za rasę wyższą.

Łapanki były jednym ze sposobów walki Niemców z ludnością Rzeczypospolitej i miały na celu:

- eliminację osób uznanych za „wrogów Rzeszy” – przedstawicieli

Hasło „Jedź z nami do Niemiec” na budynku Arbeitsamtu w Warszawie

WAWER

Tablica upamiętniająca pomordowanych przy ul. Kajki w Wawrze

Dwaj kryminaliści, Marian Prasula i Stanisław Dąbek, zabili dwóch podoficerów z niemieckiego batalionu budowy dróg numer 538. W reakcji na wiadomość o ich śmierci w nocy z 26 na 27 grudnia 1939 r. 2. i 3. kompania 6. Batalionu Policijnego (Polizei-Bataillon 6) przystąpiły do aresztowań mieszkańców Wawra i Anina. Zatrzymano 120 mężczyzn. Wszyst-

kich postawiono przed tak zwanym sądem doraźnym, będącym elementem terroru sądowego i stanowiącym parodię prawa mającego uzasadniać represje, pod przewodnictwem majora policji Friedricha Wenzla i w obecności dowodzącego akcją podpułkownika Maxa Daumego. Zatrzymanych nie przesłuchano, zarejestrowano jedynie personalia. 114 mężczyzn zostało skazanych na śmierć, pozostałych „ułaskawiono”, zlecając im wykopanie grobów. Antoni Bartoszek, właściciel restauracji, w której zginęli dwaj Niemcy, dotkliwie pobity, został powieszony u wejścia do lokalu jeszcze przed zapadnięciem „wyroku” sądu doraźnego.

Egzekucja skazańców odbyła się przy świetle reflektorów samochodowych na placu pomiędzy ul. Błękitną a Spiżową; mężczyźni zostali rozstrzelani przy użyciu karabinów maszynowych. W czasie przeprowadzania na miejsce kaźni jednemu z mężczyzn udało się zbiec. Samą egzekucję, mimo odniesionych ran, przeżyło 7 osób. Ofiary śmiertelne (107 osób) zostały pochowane w zbiorowej mogile w pobliżu miejsca straceń. Wśród zabitych najmłodszy Tadeusz Ryszka był w wieku lat 15. We wspólnej mogile spoczęli Polacy, Żydzi i Rosjanie, także dwóch obywateli Stanów Zjednoczonych. W dniach od 25 do 27 czerwca 1940 r. dokonano ekshumacji zwłok. Zidentyfikowano 106 ofiar; jedna pozostała jako N.N. 85 zabitych było stałymi mieszkańcami Wawra lub Anina, 22 pochodziło z innych miejscowości. 76 wydobytych zwłok pochowano na cmentarzu przy ulicy Śnieżki (obecnie ulica Kościuszkowców) w rejonie Wawer Glinki (Marysin Wawerski), a 20 pozostałych pomordowanych złożono w grobach rodzinnych na terenie Warszawy. 11 Żydów pochowano na cmentarzu żydowskim w Warszawie.

W reakcji na to wydarzenie powstała Organizacja Małego Sabotażu „Wawer”, związana z organizacją harcerską Szare Szeregi.

**GDYBYŚMY NIE MIELI WARSZAWY W GENERALNYM GUBERNATORSTWIE,
TO NIE MIELIBYŚMY 4/5 TRUDNOŚCI, Z KTÓRYMI MUSIMY WALCZYĆ.
WARSZAWA JEST I POZOSTANIE OGNISKIEM ZAMĘTU, PUNKTEM,
Z KTÓREGO ROZPRZESTRZENIA SIĘ NIEPOKÓJ W TYM KRAJU.**

**TAK ZAPISAŁ GENERALNY GUBERNATOR HANS FRANK
W SWOIM DZIENNIKU POD DATĄ 14 GRUDNIA 1943 R.**

cieli warstw kierowniczych, polskiej inteligencji oraz ukrywających się poza gettami Żydów;

- pozyskiwanie darmowej siły roboczej – do pracy w głębi Niemiec oraz w obozach koncentracyjnych;
- walkę z ruchem oporu;
- wysiedlanie ludności polskiej i żydowskiej z terenów wcielonych do Rzeszy w celu zwolnienia miejsca dla niemieckich osadników.

Pierwsza łapanka uliczna miała miejsce w Warszawie **8 maja**

1940 r. Szacuje się, że tylko w Warszawie pomiędzy 1942 r. a 1944 r. ofiarami łapanek padało codziennie co najmniej 400 osób, a w niektórych dniach nawet kilka tysięcy.

19 września 1942 r. niemal 3000 kobiet i mężczyzn, którzy zostali pojęmani w licznych łapanekach na terenie Warszawy w ciągu poprzednich dwóch dni, zostało przetransportowanych pociągami do III Rzeszy jako pracownicy przymusowi.

Łącznie ofiarami niemieckich łapanek padło blisko 2 miliony obywateli RP. Z terenów Generalnego Gubernatorstwa wywieziono ok. 1,3 miliona osób, a z ziem wcielonych do Niemiec około 600–700 tys. Najbardziej problematyczne jest us-

talenie liczby ludności wywiezionej do Niemiec ze wschodnich terenów Rzeczypospolitej. Szacunkowe dane, jakie są podawane dla tych ziem, to 300–600 tys. osób. Robotników przemysłowych rozlokowywano na terenach:

- Prus Wschodnich (ok. 115 tys.);
- Brandenburgii (ok. 115 tys.);
- Pomorza (ok. 100 tys.);
- Dolnego Śląska (ok. 100 tys.).

Egzekucje

Od pierwszych dni okupacji Niemcy stosowali brutalny terror wobec ludności Warszawy, wymierzony w pierwszym rzędzie w przedstawicieli polskich elit politycznych i intelektualnych, społeczność żydowską. 1 października 1939 r. do miasta wkroczyła tzw. Einsatzgruppe IV, której zadaniem było „zwalczanie wszystkich wrogich Rzeszy i Niemcom elementów na tyłach walczących wojsk” oraz „ujęcie osób niepewnych pod względem politycznym”. Rozpoczęły się masowe

aresztowania i rewizje, których ofiarą padali przede wszystkim przedstawiciele inteligencji.

8 października 1939 r. aresztowano 354 warszawskich księży ka-

11 listopada
'39 pierwsza
EGZEKUCJA

Egzekucja w Palmirach

tolickich i nauczycieli, gdyż władze okupacyjne uznały, że ze względu na postawę „pełną polskiego szowinizmu” stanowią oni dla Niemców „olbrzymie zagrożenie”.

PALMIRY
1700
rozstrzelanych

Jesienią 1939 r. w Warszawie i jej najbliższych okolicach doszło do mordów na Polakach i które z nich miały charakter, inne były trzymane w tajemnicy.

Okupanci, stosując
wbrew prawu międzyna-
rodowemu zasadę odpo-
wiedzialności zbiorowej,
aresztowali 114 obywa-
teli polskich, w większo-
ści mieszkańców Waw-

Mordów dokonywanych w centrum milionowego miasta nie dało się jednak na dłuższą metę utrzymać w tajemnicy. W tej sytuacji Niemcy postanowili rozstrzeliwać więźniów politycznych w podwarszawskich lasach. Głównym miejscem kaźni stały się zwłaszcza okolice wsi Palmiry na obrzeżach Puszczy Kampinoskiej.

Bekanntmachung | Obwieszczenie

Sąd doraźny Policji Bezpieczeństwa skazał niżej wymienione osoby za popełnienie przestępstw na podstawie § 1 lub 2 Zarządzenia z dnia 2.10. 1943 r.

Wigłende Personen zum Tode verurteilt wurden:		na kam śmierci:		
1. Sten	Mieczysław, geh. 22.7.1920,	1. Sten	Mieczysław	ut. 27.7.1920.
2. Debiński	Władysław, „	2. Debiński	Władysław	5.5.1922
3. Wyszomirski	Janek, „	3. Wyszomirski	Janek	6.10.1904
4. Tuzynski	Stanisław, „	4. Tuzynski	Stanisław	25.9.1921
5. Parada	Roman, „	5. Parada	Roman	9.8.1900
6. Somschok	Witold, „	6. Somschok	Witold	3.5.1922
7. Glowczewski	Józef, Zygmunt „	7. Glowczewski	Józef Zygmunt	12.10.1921
8. Pławczyński	Włodzisław, „	8. Pławczyński	Włodzisław	16.7.1908
9. Pławczyński	Włodzisław, „	9. Pławczyński	Włodzisław	9.1.1900
10. Schönfeld	Kazimierz, Stanisław „	10. Schönfeld	Kazimierz, Stanisław	21.6.1894
11. Jedrzejewski	Juliusz-Czesław, „	11. Jedrzejewski	Juliusz, Czesław	10.10.1916
12. Nowicki	Wacław, „	12. Nowicki	Wacław	9.4.1923.
13. Schilde	Jerry-Antoni, „	13. Schilde	Jerry-Antoni	9.4.1922
14. Kowalski	Czesław, „	14. Kowalski	Czesław	10.5.1922
15. Kazańska	Stefan, „	15. Kazańska	Stefan	7.4.1911
16. Laworski	Marian, „	16. Laworski	Marian	1.8.1903
17. Kozłowski	Ryszard, „	17. Kozłowski	Ryszard	31.8.1924
18. Kowalczyk	Jan, „	18. Kowalczyk	Jan	27.3.1925
19. Donner	Edward-Karl, „	19. Donner	Edward-Karl	13.5.1923
20. Kowalczyk	Mieczysław, Marian „	20. Kowalczyk	Mieczysław-Marian	8.8.1911
21. Gaska	Janek, „	21. Gaska	Janek	23.3.1919
22. Pieskun	Alekcy, „	22. Pieskun	Alekcy	16.1.1902
23. Kacperski	Jan, „	23. Kacperski	Jan	11.5.1910
24. Wasilewski	Wacław, „	24. Wasilewski	Wacław	4.5.1907
25. Kwiatkowski	Franciszek, „	25. Kwiatkowski	Franciszek	4.2.1908
26. Roguski	Bolesław, „	26. Roguski	Bolesław	3.10.1901
27. Pindych	Bolesław, „	27. Pindych	Bolesław	14.11.1905
28. Gibala	Stanisław, „	28. Gibala	Stanisław	5.5.1919
29. Romer	Bemno, „	29. Romer	Bemno	5.5.1919
30. Cink	Jan, „	30. Cink	Jan	5.11.1919
31. Dobryński	Aleksander, „	31. Dobryński	Aleksander	4.2.1902
32. Pasmanski	Jerzy, „	32. Pasmanski	Jerzy	7.3.1901
33. Pasmanski	Jerzy, „	33. Pasmanski	Jerzy	22.1.1900
34. Skrzupa	Marian, „	34. Skrzupa	Marian	12.10.1921
35. Baranowski	Stanisław, „	35. Baranowski	Stanisław	6.1.1923
				7.9.1921
				14.3.1895

31. Wojciech Wojciech	7.4.1911,	2. Wojciech Wojciech	7.4.1911
1. Kowalski	5.11.1919.	1. Kowalski	5.11.1919.
2. Rosner		2. Rosner	

[illegible]

Warszawa, dnia 30 października 1943.

Der SS- und Polizeiführer

Dowódca 44- i Policji
na Dystrykt Warszawski

„W dn. 1 lutego 1944 r. o g. 9:15 w Warszawie, na podstawie wyroku, został zabity silnie strzeżony i zakonspirowany gen. SS i policji Kutschera, szef SS, Policji i Gestapo na Dystrykt Warszawski, główny organizator trwającego od kilku miesięcy wzmożonego terroru. W starciu z konwojem zginęło kilku innych oficerów i żandarmów. Kierownictwo Walki Podziemnej. 3.II.1944 r. – „Biuletyn Informacyjny” nr 8 (215) z 24 lutego 1944 r.”

Między grudniem 1939 r. (pierwsze egzekucje miały miejsce 7 i 8 grudnia) a lipcem 1941 r. funkcjonariusze SS i policji niemieckiej rozstrzelali w Palmirach ok. 1700 obywateli polskich, głównie narodowości polskiej oraz narodowości żydowskiej, zazwyczaj przywiezionych z warszawskich więzień i aresztów. Wśród zamordowanych znalazło się wielu przedstawicieli polskiej elity politycznej, intelektualnej i kulturalnej i drugie tyle kryminalistów.

W marcu 1940 r. Pawiak, największe więzienie w Warszawie, stał się więzieniem śledczym gestapo, największym więzieniem politycznym na terenie okupowanej Polski. Sza-

cuje się, że w latach 1939–1944 37 tys. więźniów Pawiaka zginęło w egzekucjach, zostało zamordowanych w czasie przesłuchań w alei Szucha, bezpośrednio w celach lub zmarło w szpitalu więziennym.

Od października 1942 r. w Warszawie odbywały się egzekucje publiczne na ulicach miasta.

Niemcy dokonali pierwszej publicznej egzekucji na terenie Warszawy 16 października 1942 r. Tego dnia w pięciu miejscach na peryferiach miasta powieszono 50 więźniów Pawiaka w odwecie za Akcję „Wieniec”. Po stłumieniu powstania w getcie więźniów rozstrzelano

WARSZAWĘ NALEŻY SPACYFIKOWAĆ, TO ZNACZY JESZCZE W CIĄGU WOJNY ZRÓWNAĆ Z ZIEMIĄ, O ILE KONIECZNOŚCI WOJSKOWE, ZWIĄZANE Z UMCNIENIAMI, NIE STOJĄ TEMU NA PRZESZKODZIE. PRZED ZBURZENIEM NALEŻY USUNĄĆ WSZYSTKIE SUROWCE, TEKSTYLIA I MEBLE. GŁÓWNE ZADANIE SPOCZYWA NA ADMINISTRACJI CYWILNEJ. POWYŻSZE PODAJĘ DO WIADOMOŚCI, PONIEWAŻ TEN NOWY ROZKAZ FÜHRERA O ZBURZENIU WARSZAWY MA OLBRZYMIE ZNACZENIE DLA DAŁSZEJ NOWEJ POLITYKI W SPRAWIE POLSKI.

**NOTATKA LUDWIGA FISCHERA
GUBERNATORA DYSTRYKTU WARSZAWSKIEGO Z 11 PAŹDZIERNIKA 1944 R.**

wano na sąsiadujących z Pawiakiem ulicach: Dzielnej, Gęsiej, Zamenhofa, Nowolipkach.

Między październikiem 1939 r. a lipcem 1944 r. Niemcy przeprowadzili w obrębie „pierścienia warszawskiego” blisko 250 egzekucji, w każdej z nich rozstrzelano od

kilkunastu do kilkuset osób. Większość zamordowanych stanowili więźniowie Pawiaka oraz pozostałych warszawskich więzień i aresztów. Łączna liczba ofiar „egzekucji pierścienia warszawskiego” szacowana jest na ok. 32 tys. osób.

- Rok 1939 – ok. 700 rozstrzelanych.

1939
700

rozstrzelanych

1940
1700

rozstrzelanych

1941
180

rozstrzelanych

1942
8300

rozstrzelanych

1943
13 641

rozstrzelanych

1944
6891

rozstrzelanych
do 31 lipca

14 grudnia 1943 r. z Pawiaka wywieziono na stracenie ok. 300 mężczyzn. 70 z nich rozstrzelano w egzekucji ulicznej przy ul. Wierzbowej 9/11. Ponad 100 mężczyzn oraz jedną kobietę rozstrzelano natomiast pod murem getta przy ul. Bonifraterskiej (od strony wewnętrznej). Ta druga egzekucja odbyła się co prawda wewnątrz zamkniętej strefy byłego getta, była jednak widoczna z okien sąsiednich budynków (m.in. z okien Szpitala Jana Bożego), a do czasu jej zakończenia Niemcy zablokowali ul. Bonifraterską i sąsiednie ulice (wstrzymując m.in. ruch tramwajów). Pozostali skazańcy, o których wspominały meldunki z Pawiaka, zostali potajemnie straceni w ruinach getta. W niemieckim obwieszczeniu znalazła się później lista z nazwiskami 270 rozstrzelanych (zawierała ona także nazwiska zakładników straconych w potajemnych i ulicznych egzekucjach w dniu 11 grudnia, a więc była zaniżona o co najmniej 110 ofiar w stosunku do rzeczywistej liczby Polaków rozstrzelanych w tych dniach).

Masakry dokonano w odwecie za akcje bojowe AK – wysadzenie niemieckiego pociągu w rejonie Celestynowa oraz udany zamach na Emila Brauna, kierownika Miejskiego Urzędu Kwaterunkowego w Warszawie.

- Rok 1940 – ok. 1700 rozstrzelanych.
- Rok 1941 – ok. 180 rozstrzelanych.

przed wszystkim warszawiacy zatrzymani podczas masowych łapanek. Niektóre z egzekucji zostały wymienione niżej.

- Rok 1942 – ok. 8300 rozstrzelanych.
- Rok 1943 – 13 641 rozstrzelanych.
- Rok 1944 (do 31 lipca) – 6891 rozstrzelanych.

25 września 1943 r. stanowisko dowódcy SS i Policji na dystrykt warszawski Generalnego Gubernatorstwa objął Franz Kutschera. Od razu zastosował niespotykany do tej pory w okupowanej Warszawie terror w stosunku do ludności cywilnej. Zwiększono liczbę łapanek, nastąpiły liczniejsze egzekucje uliczne, codziennie były rozwieszane w miejscach publicznych obwieszczenia o kolejnych Polakach, którzy będą rozstrzelani w razie zamachu na jakiegokolwiek żołnierza lub policjanta niemieckiego (1 lutego 1944 r. AK wykonała na Kutscherze wyrok śmierci).

W okresie rządów Franza Kutschery zamordowano w Warszawie ok. 5000 Polaków, z czego co najmniej 1200 stracono bezpośrednio na ulicach miasta. Wśród ofiar znajdowali się

16 października 1943 r. przy al. Niepodległości 141 zamordowano 20 zakładników przywiezionych z Pawiaka.

17 października pod murem w pobliżu budynku Dyrekcji Telefonów przy ul. Piusa XI 17 rozstrzelano 20 zakładników.

19 października Niemcy mieli rozstrzelać przy ul. Inflanckiej ok. 20 więźniów Pawiaka.

20 października przy nasypie wiaduktu koło Dworca Gdańskiego rozstrzelano 20 zakładników.

Przy gmachu Akademii Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego na Bielanach miano rozstrzelać 10 osób.

22 października przy ul. Młynarskiej 2 rozstrzelano 17 zakładników przywiezionych z Pawiaka (w niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 10 ofiar). Kilka godzin później niemiecki patrol zastrzelił dwie kobiety modlące się na miejscu egzekucji.

23 października na Wale Międzeszyńskim zostało rozstrzelanych ok. 20 Polaków (w tym chłopiec w uczniowskim mundurku). Niemieckie posterunki przy moście Poniatowskiego miały później ostrzelać gromadzących się na miejscu kaźni warszawiaków.

26 października pod murem przy ul. Leszno 3 Niemcy rozstrzelali ok. 30 polskich zakładników.

11 lutego 1944 r. Niemcy powiesili, na balkonie ruin domu przy ulicy Leszno, 27 więźniów Pawiaka

Tramwaj dla Niemców

27 października Niemcy rozstrzelali na Kole ok. 10 polskich zakładników.

30 października przy ul. Towarowej (róg Łuckiej) stracono 10 więźniów Pawiaka.

9 listopada miały miejsce dwie uliczne egzekucje – na rogu ulic Grójeckiej i Wawelskiej oraz przy ul. Płockiej 2. W każdej z tych egzekucji rozstrzelano po 20 osób.

12 listopada miały miejsce trzy egzekucje uliczne. Pierwszą przeprowadzono w pobliżu kamienicy Nowy Świat 49. Rozstrzelano tam 20 osób. Druga egzekucja miała miejsce przy ul. Kępczej róg Jagiellońskiej (30 ofiar). Kolejnych 20 zakładników stracono przy ul. Wolskiej róg Dworskiej. W tych trzech egzekucjach zginęło prawdopodobnie ok. 70 Polaków (w niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 60 rozstrzelanych).

17 listopada miały miejsce dwie uliczne egzekucje – przy ul. Kopcińskiej (koło nasypu kolejowego przy Dworcu Zachodnim oraz przy ul. Białoleckiej na Pradze). W niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 43 rozstrzelanych. Z informacji przekazanych przez konspiracyjną komórkę z Pawiaka wynikało jednak, że tego dnia wywieziono na śmierć 80 więźniów. Być może część ofiar stracono w ruinach getta.

24 listopada miały miejsce dwie uliczne egzekucje. Pierwszą przeprowadzono przy ul. Nabełaka 18, gdzie stracono 10 zakładników. Druga miała miejsce przy pętli tramwajowej na ul. Radzymińskiej, gdzie rozstrzelano 17 osób. W gronie zamordowanych znalazł się m.in. major Jerzy Lewiński „Chuchro” (dowódca Kedywu Okręgu Warszawskiego AK).

GEHEIME STAATSPOLIZEI GESTAPO

Tajna Policja Państwowa

30 listopada przy ul. Solec 63 stracono kilkudziesięciu zakładników przywiezionych z Pawiaka. W niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 34 rozstrzelanych. Z informacji przekazanych przez konspiracyjną komórkę na Pawiaku wynikało jednak, że tego dnia wywieziono na śmierć 60 więźniów, przy czym część stracono w ruinach getta. W gronie ofiar znalazła się m.in. Halina Stabrowska (kierowniczka sekretariatu dowódcy Obszaru Zachodniego i zastępcy Dowódcy AK gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”).

2 grudnia pod murem spalonego domu przy ul. Nowy Świat 64 rozstrzelano grupę mężczyzn przywiezionych z Pawiaka. Egzekucji tej dokonano wyjątkowo na oczach przechodniów, zatrzymanych przez kordony policyjne pomiędzy ul. Ordynacką a Krakowskim Przedmieściem. W niemieckim obwieszczeniu podano później nazwiska 34 rozstrzelanych. Z informacji przekazanych przez konspiracyjną komórkę na Pawiaku wynikało jednak, że tego dnia wywieziono na śmierć ok. 50 osób;

3 grudnia na podwórzu spalonego domu przy ul. Puławskiej 21/23 oraz obok zajezdni tramwajowej

przy ul. Puławskiej 13 Niemcy przeprowadzili egzekucję polskich zakładników. W niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 100 rozstrzelanych. Z informacji przekazanych przez konspiracyjną komórkę na Pawiaku wynikało jednak, że tego dnia wywieziono na śmierć 112 mężczyzn.

Zabytkowa tablica przy Al. Szucha 25. Tam podczas wojny mieściło się więzienie śledcze gestapo

9 grudnia miały mieć miejsce dwie uliczne egzekucje, w których zamordowano 50 osób. Na Okęciu (obecnie al. Krakowska 172) oraz na Woli. W każdej z tych egzekucji miało zginąć po 25 mężczyzn. W niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 27 rozstrzelanych. Z kolei zeznania bezpośrednich świadków egzekucji na Okęciu wskazują, że tego dnia rozstrzelano tam

**WARSZAWA MUSI ZOSTAĆ
ZBURZONA, GDY TYLKO NADARZY SIĘ
KU TEMU SPOSOBNOŚĆ.**

ADOLF HITLER

ogniem karabinu maszynowego ok. 10 więźniów Pawiaka. Niemcy mieli także spędzić na miejsce kaźni ok. 60–70 mieszkańców okolicznych domów i zmusić ich do oglądania egzekucji.

11 grudnia koło domu przy ul. Leszno 5 rozstrzelano ok. 27–30 mężczyzn przywiezionych z Pawiaka. Stracono ich nieopodal miejsca, w którym dokonano egzekucji w dniu 26 października.

18 grudnia miała miejsce uliczna egzekucja przy ul. Wolskiej 77. Tego dnia z Pawiaka wywieziono na stracenie 57 osób. Nie udało się jednak ustalić, ilu zakładników rozstrzelano w egzekucji ulicznej, a ilu zamordowano potajemnie w ruinach getta.

23 grudnia przy ul. Górczewskiej 14 rozstrzelano grupę więźniów Pawiaka. W niemieckim obwieszczeniu podano nazwiska 43 rozstrzelanych. Z informacji przekazanych przez konspiracyjną komórkę na Pawiaku wynikało jednak, że tego dnia wywieziono na śmierć ponad 50 osób (z czego część stracono w ruinach getta).

31 grudnia przy ul. Towarowej 4 rozstrzelano kilkudziesięciu więźniów Pawiaka. W niemieckim obwieszczeniu podano później nazwiska 43 zamordowanych.

Uprzątnięcie ciał ofiar egzekucji ulicznej

13 stycznia 1944 r. ponownie przy ul. Górczewskiej 14 rozstrzelano grupę zakładników przywiezionych z Pawiaka. W niemieckim obwieszczeniu podano później nazwiska 200 rozstrzelanych, a doniesienia konspiracyjnej komórki więziennej mówiły o straceniu ok. 300–500 osób. Większość ofiar zamordowano jednak potajemnie w ruinach getta. W ulicznej egzekucji przy ul. Górczewskiej rozstrzelano prawdopodobnie ok. 40 zakładników.

24 stycznia z Pawiaka wywieziono na stracenie 77 osób. Ok. 50 osób rozstrzelano w ulicznej egzekucji przy ul. Kilińskiego (pod murem pałacu Raczyńskich). Pozostałych zakładników stracono w ruinach getta.

28 stycznia pod murem domu przy Al. Jerozolimskich 31 rozstrzelano grupę więźniów Pawiaka. W niemieckim obwieszczeniu podano później nazwiska 102 rozstrzelanych, a doniesienia konspiracyjnej komórki na Pawiaku informowały o straceniu ok. 200 więźniów. Zeznania świadków wskazują jednak, że w ulicznej egzekucji w Al. Jerozolimskich zamordowano prawdopodobnie ok. 20–30 zakładników. Pozostałych potajemnie stracono w ruinach getta.

Egzekucje przeprowadzano zazwyczaj według jednakowego scenariusza. Eskortą policyjną odgradzała miejsce planowanej egzekucji. Pojawiał się tam pluton egzekucyjny, w skład któ-

Tablica Tchorka w parku Kaskada

rego wchodziło zazwyczaj ok. 20–30 funkcjonariuszy Schutzpolizei (czasami wachmani z załogi Pawiaka). Następnie przyjeżdżały ciężarówki ze skazańcami. Grupami po 5–10 osób więźniów prowadzono przed pluton egzekucyjny, po czym rozstrzeliwano ich salwami karabinowymi lub ogniem karabinu maszynowego. Ofiary dające oznaki życia dobijał strzałem pistoletowym dowódca

plutonu egzekucyjnego. Po zakończonej egzekucji do pracy przystępowało więźniarskie komando, które ładowało ciała zamordowanych na ciężarówki oraz doprowadzało ulicę do porządku.

Ten „furor Teutonicus”, którego Warszawa doświadczyła jest upamiętniony tablicami w miejscach straceń. Tablic tych jest ponad 160.

POWSTANIE W GETCIE – ZAGŁADA

2 października 1940 r. powstało getto warszawskie. W styczniu 1941 r. zamknięto w nim ok. 590 tys. Żydów. W getcie panowały bardzo ciężkie warunki życia oraz terror. Śmiertelność była bardzo wysoka. Tylko w okresie od utworzenia dzielnicy żydowskiej w październiku 1940 r. do połowy 1942 r. zginęła 1/4 mieszkańców getta.

Latem 1942 r. z getta warszawskiego zabierano nawet 6–10 tys. osób dziennie. W momencie rozpoczęcia zarządzanej przez Heinricha Himmlera akcji ostatecznej likwidacji getta (w tzw. getcie szczątkowym znajdowało się już tylko ok. 50–70 tys. Żydów), 19 kwietnia 1943 r., wybuchło powstanie. Siły powstańcze składały

się z ok. 1300 słabo uzbrojonych bojowników z Żydowskiej Organizacji Bojowej, Żydowskiego Związku Wojskowego oraz nieznannej liczby powstańców w innych, luźnych grupach, niepowiązanych z tymi organizacjami.

Nie istnieją pewne dane o stratach powstańców i liczbie ofiar likwidacji getta wiosną 1943 r. Według danych niemieckich w walce zginęło ok. 6 tys. Żydów, 56 tys. osób znajdowało się w wykrytych i zlikwidowanych bunkrach, z tej liczby 7 tys. zamordowano na miejscu, 6900 wysłano do Treblinki, a ok. 36 tys. do innych obozów. Dane te są nieprawdziwe, w kwietniu 1943 r. w getcie znajdowało się bowiem nie więcej niż

19 kwietnia
'43
W GETCIE powstanie

40 tys. osób. W trakcie tłumienia powstania Niemcy dopuszczali się wielu okrucieństw i zbrodni na mieszkańcach getta oraz przeprowadzali liczne masowe egzekucje.

Po upadku powstania Niemcy zrównali getto warszawskie z ziemią. Spalono i wysadzono wszystkie domy znajdujące się na terenie objętym walkami. Pozostał tylko kościół św. Augustyna wykorzystywany jako magazyn.

POWSTANIE WARSZAWSKIE

Śmierć miasta i wysiedlenie ludności

1 sierpnia wybuchło w Warszawie powstanie. Walki trwały 63 dni. Straty po stronie polskiej wyniosły ok. 18 tys. zabitych i 25 tys. rannych żołnierzy oraz od 120 do 200 tys. ofiar spośród ludności cywilnej.

W dniach 5–7 sierpnia 1944 r. na Woli i w północno-zachodniej części Śródmieścia liczba ofiar masakry sięgnęła co najmniej 40 tysięcy, a niektóre szacunki mówią nawet o 50 tys. pomordowanych. Do największych egzekucji doszło w rejonie ulic Górczewskiej,

MÓJ FÜHRERZE, PORA JEST DLA NAS NIEZBYT POMYŚLNA. Z PUNKTU WIDZENIA HISTORYCZNEGO JEST [JEDNAK] BŁOGOSŁAWIEŃSTWEM, ŻE POLACY TO ROBĄ. PO PIĘCIU, SZĘŚCIU TYGODNIACH WYBRNIEMY Z TEGO. A PO TYM WARSZAWA, STOLICA, GŁOWA, INTELIGENCJA TEGO BYŁEGO 16–17-MILIONOWEGO NARODU POLAKÓW BĘDZIE ZNISZCZONA, TEGO NARODU, KTÓRY OD 700 LAT BLOKUJE NAM WSCHÓD I OD CZASU PIERWSZEJ BITWY POD TANNENBERGIEM LEŻY NAM W DRODZE. A WÓWCZAS HISTORYCZNIE POLSKI PROBLEM NIE BĘDZIE JUŻ WIELKIM PROBLEMEM DLA NASZYCH DZIECI I DLA WSZYSTKICH, KTÓRZY PO NAS PRZYJĄDĄ, BA, NAWET JUŻ DLA NAS.

HEINRICH HIMMLER DO HITLERA
NA WIEŚĆ O WYBUCHU POWSTANIA

General Jürgen Stroop (stoi pośrodku) w płonącym getcie

Ludność opuszcza Warszawę, ul. Wolska

Zagłoby i Moczydła. Rozstrzeliwano na podwórzach domów, na terenach fabrycznych bądź przy torach kolejowych. Łącznie pozbawiono życia ok. 12 tys. osób. Jeżeli ponadto uwzględnić fakt, że już w dniu 2 sierpnia, a także w dniach 8–15 sierpnia na Woli zginęło z rąk żołdaków Reinharda i Dirlwängera jeszcze kilka tysięcy ludzi, to łączna liczba zamordowanych w tej części miasta przekroczyła znacznie 65 tys. osób.

Ponadto od 4 sierpnia na Ochocie, masowe mordy ludności cywilnej rozpoczęła

brygada RONA Bronisława Kamińskiego. Również w innych dzielnicach – zwłaszcza w Śródmieściu i na Mokotowie – Niemcy w pierwszych dniach powstania wymordowali tysiące osób. Akcją masowych egzekucji wstrzymać miał ok. 10 sierpnia 1944 r. rozkaz Hitlera, nakazujący wysyłanie zagarniętej ludności do obozów koncentracyjnych i zakładów pracy na terenie GG i w Rzeszy. Jednak już po wydaniu tego rozkazu egzekucje, choć na nieco mniejszą skalę, Niemcy, Rosjanie i Ukraińcy nadal przeprowadzali.

Tablica Tchorka w parku Rydza-Śmigłego

GRABIEŻ

Jednym z elementów akcji niszczenia Warszawy była masowa grabież mienia prywatnego i publicznego. Grabież była dokonywana przez Niemców w sposób zorganizowany. Początkowo w ramach niemieckich struktur okupacyjnych funkcjonowały trzy działające równolegle sztaby odpowiedzialne za wywóz mienia z Warszawy – wojskowy, policyjny i cywilny.

Opuszczone mieszkania bądź budynki publiczne były systematycznie opróżniane z wszelkich wartościowych przedmiotów i materiałów. Demontowano i wywożono maszyny, surowce, żywność i tekstylia. Himmler ściśle określił, gdzie mają być wysyłane łupy wojenne z Warszawy. Tekstylia, futra i dywany należało więc wysłać do obozu koncentracyjnego Ravensbrück; pieniądze, złote monety i złoto w sztabach do Banku Rzeszy w Berlinie; a wszelkie kosztowności – np. zegarki, bransoletki czy

pierścienie – do Urzędu Lombardowego w Berlinie. Od połowy sierpnia do połowy grudnia 1944 r. wywieziono z Warszawy 1000 pociągów z 45 000 (do 100 000) wagonów z „dobrami ewakuacyjnymi”.

Demontowanie pomnika Kilińskiego na placu Krasińskich, marzec 1942 r.

LIKWIDACJA MIASTA

W okresie powojennym na skutek systematycznego i planowego wyburzania zniszczeniu uległo ponad 30% zabudowy lewobrzeżnej Warszawy, więcej niż w czasie dwóch miesięcy powstania. Łącznie ze stratami powstałymi w sierpniu i wrześniu 1944 r. oraz zniszczeniami, do których doszło w wyniku oblężenia miasta we wrześniu 1939 r. i zagłady warszawskiego getta, wojna przyniosła zniszczenie 84% zabudowy lewobrzeżnej Warszawy. Szacunki dla całego miasta łącznie z Pragą wynoszą 65%. Ilość gruzów pokrywających Warszawę w 1945 r.

TO MIASTO MA CAŁKOWICIE ZNIKNĄĆ Z POWIERZCHNI ZIEMI I SŁUŻYĆ JEDYNE JAKO PUNKT PRZEŁADUNKOWY DLA TRANSPORTU WEHRMACHTU. KAMIEŃ NA KAMieniu NIE POWINIEN POZOSTAĆ. WSZYSTKIE BUDYNKI NALEŻY ZBURZYĆ AŻ DO FUNDAMENTÓW. POZOSTAŃ TYLKO URZĄDZENIA TECHNICZNE I BUDYNKI KOLEI ŻELAZNYCH.

HEINRICH HIMMLER PO KAPITULACJI POWSTANIA

oszacowana została na ok. 20 milionów metrów sześciennych. Podczas akcji palenia i wyburzenia Warszawy zagładzie uległy setki bezcennych zabytków oraz obiektów o dużej wartości kulturalnej i duchowej. Rejestr zniszczonych obiektów sakralnych i świeckich mających wartość zabytkową liczy 674 pozycje.

Warszawa w gruzach

Zbiory malarskie Zachęty w Warszawie wywieziono już w 1939 r. Ograbiono Zamek Królewski. Niezliczoną liczbę skrzyń ze skarbami zamkowymi wywieziono do Muzeum w Dreźnie. Znaczna jednak część bezcennych obiektów trafiała przede wszystkim w ręce prywatne zbrodniarzy niemieckich. Z Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego wywieziono zbiory Gabinetu Rycin. Skradziono też 4 tys. zabytkowych rękopisów. Ograbiono biblioteki judaistyczną i sejmową w Warszawie, a ich zbiory wywieziono do Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy w Berlinie.

Systematyczne niszczenie Warszawy

Wielką niepowetowaną stratą było zniszczenie niepowtarzalnych zbiorów archiwalnych. Spalono Bibliotekę Ordynacji Zamojskiej, Archiwum Główne, Archiwum Akt Dawnych, Archiwum Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej, Archiwum Skarbowe (zagładzie uległo od 80 do 100% przechowywanych tam zasobów archiwalnych), Archiwum Akt Nowych (zniszczeniu uległo 95% zasobów) oraz Archiwum Miejskie, znajdujące się w dawnym Arsenale (zagładzie uległy wszystkie zgro-

madzone tam zasoby archiwalne). Starannie spalono – od piwnic, piętro po piętrze – gmach Biblioteki Ordynacji Krasińskich, a w nim starodruki i największy w Polsce zbiór rękopisów, stanowiący główną podstawę źródłową historii polskiej. Ogień strawił ok. 2000 inkunabułów, 50 000 rękopisów oraz 100 000 starodruków i innych pozycji.

Wielu z owych celowych zniszczeń nie można było w żaden sposób usprawiedliwić koniecznością wojenną, a zwłaszcza rozjechania przez niemieckie czołgi płyty Grobu Nieznanego Żołnierza.

PODSUMOWANIE

W czasie okupacji niemieckiej, w latach 1939–1945, zginęło ok. 700 000 warszawiaków, czyli więcej niż wyniosły łączne straty wojenne w ludziach USA i Wielkiej Brytanii w czasie II wojny światowej. Według zweryfikowanych szacunków (z 2004 r.), wartość strat materialnych stolicy w okresie

II wojny światowej wyniosła ogółem 45 miliardów dolarów.

Wódz Naczelny gen. dyw. Władysław Sikorski 9 listopada 1939 r. „W uznaniu bohaterskiego, wytrwałego męstwa, dowiedzonego przez ludność miasta stołecznego Warszawy w obronie przeciw najazdowi niemieckiemu”

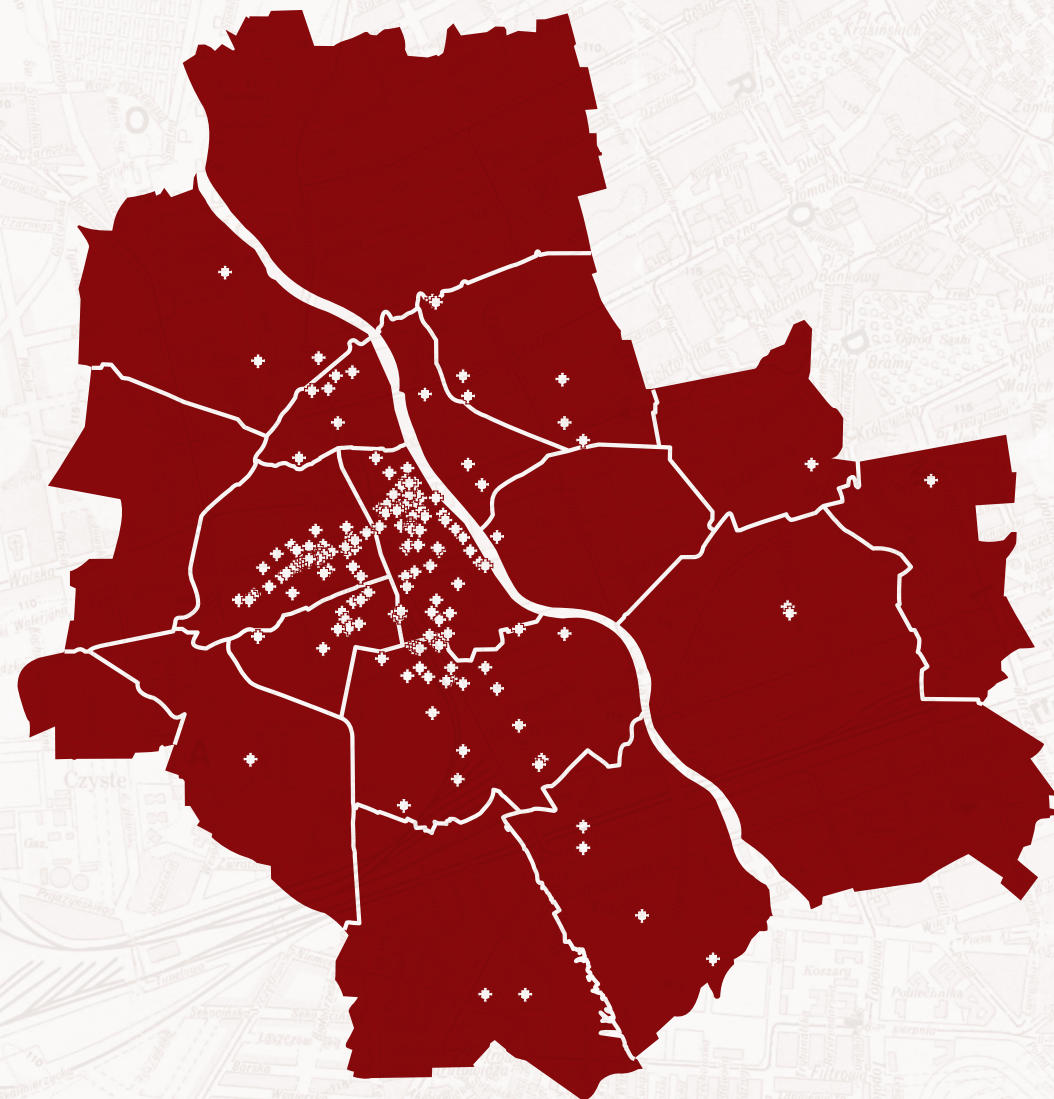
nadał Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari Miastu Stołecznemu Warszawie.

Warszawa do końca okupacji wierała swoją dewizę. Pokazały to ulice miasta, gdzie żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego cały czas zaznaczali swoją obecność. Mieszkańcy, mimo wielu tragedii i przeciwności losu, zachowali do końca godność. Walczyli na barykadach miasta w latach 1943 i 1944.

Miasto, które dla całej Rzeczypospolitej było symbolem oporu.

Tablice Tchorka znajdujące się na terenie Warszawy